

Прокляте болото: Казки про відьом і чарівників

Чарівна капуста

Золотоголовий хлопчик

Діялося це не за моєї пам'яті й не тут. Одна жінка була чарівницею і через це не могла мати дітей.

Дізналася вона, що в горах є дід, який може їй допомогти, й помандрувала до нього.

Дід вислухав її, дав дві горошинки й сказав, аби ковтала одну вранці, а другу — ввечері.

Другого дня вранці одну горошинку жінка проковтнула, а друга покотилася та й упала у пійло. Віднесла вона кобилі пити, а кобила спила й горошинку.

Через сорок тижнів жінка народила хлопчика, що мав золоту голову, а кобила привела золотоголове лоша.

І хлопчик, і коник ростуть не по днях, а по годинах. Малий уже вчиться в школі. Мати розповіла йому про діда, який дав їй горошинку, і хлопчик вирішив провідати його.

Пішов у далекі гори, погостював три дні, а звідти повернувся з чарівним перснем, що дід подарував.

А цей перстень зробив його таким сильним, що золотоголовий хлопчик міг дуба з корінням вирвати.

Просить мати, аби він подарував їй той перстень, а коник радить не давати. Хлопець не дає.

Тоді чарівниця задумала позбутися сина й заволодіти чарівним перснем.

Подає вона хлопцеві сніданок з отрутою. Але тут прибігає золотоголовий коник і каже:

— Не їж, брате, бо вона хоче тебе отруїти.

Хлопець послухав коня і висипав сніданок собаці. Собака з'їв і тут же здох.

— Бачиш, мамо, що ти зі мною хотіла зробити? — каже він. — Тож тепер не нарікай, що залишаю тебе одну, а сам їду світ за очі.

Сів на золотоголового коня і поїхав. Їхали вони цілий день. Надходить ніч і треба кудись проситися ночувати.

А мати цього хлопця була знайома з усіма чарівницями. Задумала вона хлопця зі світу збути — полетіла до своєї приятельки, аби його перестріла.

Не встиг хлопець подумати, що нема де ночувати, як виходить з лісу вродлива жінка й просить до себе:

— Я маю багато волів. Якщо мене захочеш, то я хоч зараз згодна виходити за тебе заміж.

Пішов дивитися на її воли, а то ведмеді. Як не кинуться на нього, а він лише рукою махнув — і всі лежать неживі.

Входить до її палацу і каже:

— Ой, що то за воли! Я за одним махом усіх повбивав.

— Як ти такий сильний, — каже вона, — то будеш моїм чоловіком. Але спочатку подивися на моїх собак.

Пішов дивитися на собак, а то сорок вовків. Він як махнув рукою — всі сорок трупом лежать.

— Добре, — каже вона. — Коли ти такий сміливий і сильний, то будь моїм чоловіком.

Вийшла вона надвір і переговорила з його мамою, що нічого не боїться хлопець. Сама не знає, що вчинити.

— Знаєш що? — каже стара. — Виймемо йому очі. Але головне якось перснем заволодіти, аби силу втратив.

Входить чарівниця до хати і каже:

— Перед весіллям треба жениха купати.

Нагріла води. Він роздягнувся, скинув з руки перстень, а його мати хапнула той перстень і каже:

— А тепер я зроблю з тобою, що сама схочу!

Чарівниця питає:

— Що з ним вчинимо?

— Виймемо очі й кинемо голого за пліт.

Кинули чарівниці хлопця за пліт на оболонь, де його кінь пасся. Як побачив кінь, що таке сталося з його другом, підбіг і каже:

— Сідай якнайскоріше, бо вони вже здогадалися й радяться спекти тебе в печі.

Викарабкався він на коня, й той завіз його далеко-далеко. Скинув під старим високим хрестом і ліг поруч відпочивати. Він заснув, але опівночі чує, що його будить кінь. А то прилетіло три круки. Один сів на лівий бік перехрестя, другий — на правий, а найстарший — на вершечок.

Чує: говорять між собою.

Перший каже:

— Село вимирає, бо води нема.

Другий каже:

— Я сам таке зробив. Я копитом заткав джерело. Якби хтось з них взяв сирового полотна, зліз у криницю, відкрив ним нору, то вода знову була б.

Третій:

— Я чув, що цесарева донька дуже хвора: зсохла на тріску. Вона гуляла в парку і плюнула на доріжку, а жаба прискакала і ту слину злизала. Жаба тепер живе під підлогою її кімнати й чекає смерті царівни. Треба ту жабу зловити, розрізати, дати крові з неї напитися дочці цесаревій, а в м'ясі скупати, і одужає.

— А ще що в світі діється?

— Знаю, що мати синові очі вибрала.

— Якби він дійшов на світанку до Дунаю, то буде така вода текти, що хто би в ній не вмив очі — стане видючим.

Знялися з хреста три круки й полетіли. А кінь питає:

— Все чув?

— Чув. Але як я зможу дійти до ранку до Дунаю?

— Сідай швидше й поїдемо.

На світанку були вони на березі Дунаю.

Промив очі, кінь питає:

— Бачиш?

— Як крізь товсте скло.

— Вмивай ще раз.

За другим разом побачив ліпше, а за третім — повернувся зір.

— А тепер куди поїдемо?

— Поїдемо до того села, що без води вимирає.

Може, хоч який одяг дадуть, бо я голий.

Доїхали до села, а біля криниці сидить старий дід і плаче.

— Дайте, дідусю, води!

— Де ж я тобі візьму, дитино? Одна-єдина криниця була — та й та пересохла. Люди мруть без води, худоба гине.

— Дайте мені якесь вбрання, драбину, сирового полотна, і будемо мати воду.

Приніс дід все, що просив хлопець. Зліз він драбиною у криницю, витяг з нори чортове копито і відразу пішла вода. І таке було джерело, що нараз криниця заповнилася і побігла вода потоком. Люди втішилися, біжить худоба, всі п'ють, дякують йому, а він каже:

— Їдемо до царя.

Сів на золотоголового коня і через якийсь час були в царському саду. Вже більше доби не спали, були змучені й позасинали. Збіглися царські слуги. Одні стали коло них, а другі побігли до царя.

— Що сталося? — питає цар.

— Золотоголовий хлопець із золотоголовим конем у саду спить!

Цісар зібрав військо, оточили сонного з усіх боків, аби не втік. Сам цісар підходить і питає:

— Хто ти такий?

— Я — лікар, — спросоння відповідає цісареві.

— А чого ти так погано одягнений?

— Не питайте. Я вашу доньку вилікую, і ви мені краще вбрання подаруєте.

— Як вилікуєш, то вона жінкою твоєю буде. З усього світу лікарі в мене були, але ніхто ще не вилікував.

Пішов до її покою і так зробив, як круки говорили. Одужала царівна.

Оженився з нею парубок і жив, поки життя не прожив.

Золоті яблука

В одній сім'ї було три дочки. Дві повіддавалися на сторону, а наймолодша, Марійка, залишилася при матері й батькові. Вона була найвродливішою з-поміж сестер, та лише щастя не мала. Бо не встигли відгуляти весілля середущій сестрі, як вмерла мати, і батько привів собі другу жінку.

Недовго прожив з нею. Знущалася мачуха над Марійкою, банував¹ батько за першою жінкою і скоро теж відправився на той світ.

Нікого тепер вже Марійка не мала, хіба що корову. Рано-вранці виганяла її на пасовище, найкращої трави носила і свій біль сирітський тварині виливала. А мачуха була така лиха, що й за пса її не мала, знущалася, як лише могла.

Одного разу каже Марійці:

— Ти, неробо, лише мій хліб їси, а робити нічого не хочеш. Поженеш нині корову пасти, то

¹ Див. словничок рідковживаних слів в кінці книги.

маєш на пасовищі виткати мені з павутини звій білого полотна. Як не витчеш, то не вертайся до хати.

Сіла Марійка на пасовищі й плаче. А корова підійшла і людським голосом питає:

— Чого ти плачеш, Марійко? — Та як мені не плакати, коли мачуха наказала виткати з павутини звій білого полотна, а я не вмію ткати.

— Не плач. Подивися краще мені в ліве вухо та й візьми, що треба.

Пригнала дівчина корову з пасовища, поклала полотно на стіл, а сама лягла спати.

Здивувалася мачуха, де вона таке біленьке полотно дістала. Другого дня каже:

— Не забудь мені, лежибоко, принести нині синього шовку. Як не принесеш, то й ночувати не приходь.

Втекла би Марійка від злої мачухи, але жаль їй корови. Сіла на пасовищі та й гризеться, що тепер робити.

— Чого журишся, Марійко? — питає корова.

— Та як не журитися, коли мачуха наказала принести звій синього шовку, а де я його візьму?

— Не гризися. Подивися мені в праве вухо і візьми собі, що треба.

Прийшла ввечері мачуха, а шовк на столі. Дивується, як Марійка виконує всі її забаганки. На

другий день відправляє дівчину на пасовище з коровою, і каже принести звій червоного оксамиту.

Не знала Марійка, що зла мачуха прийшла вслід за нею аж на пасовище, сидить за кущем і слухає, про що вона з коровою розмовляє.

Пригнала ввечері корову додому, а мачуха каже:

— Завтра будемо твою корову різати, бо вона мало молока дає.

Вибігла Марійка надвір і так заплакала, що аж небо засмутилося. Але бачить — йде незнайомий дідок.

— Чого ти, дівчино, плачеш? — питає.

— Та як мені, бідній сироті, не плакати? Нікого я не маю, лише корову, і ту мачуха хоче зарізати.

— Не плач, сирітко, бо сльози не допоможуть. Як заріжуть корову і будуть кості розбирати, візьми кісточку і посади в грядку.

Зробила Марійка, як дід казав. На другий день серед города з кісточки виросла прекрасна яблуня, одразу зацвіла, а на третій — зродила золоті яблука.

Хто чужий надійде, хоче яблуко зірвати, а вона гілля підніме догори і не дається. Лише підійде Марійка, і всі гілки нахиляються, аби вона зірвала золоте яблуко.

Над'їхав вродливий хлопець, а сирота під яблунею. Хотів зірвати золоте яблуко, але яблуня

гілля підняла догори, і побачив під ними Марійку. Так сподобалася йому, що каже:

— Якби ти хотіла, я б оженився з тобою.

Марійці теж дуже сподобався цей хлопець і каже:

— Дай, яблуне, йому яблуко.

Яблуня вкрила їх гіллям, і обоє стали обривати золоті яблука. Як обірвали всі до одного, хлопець взяв її на бричку і повіз до себе додому.

А на другий день побачили на своїм городі яблуню. То вона вночі перейшла вслід за Марійкою. Ще довго там росла і родила золоті яблука. Може, і тепер родить, якщо вони ще живуть.

Зачарований хлопець

Був собі чоловік і мав багато дітей. Тяжко йому жилося. Якось приходить до нього чарівник і каже:

— Дай мені одного хлопця, я візьму його до себе в школу. Приїдеш через три роки і забереш його назад.

Дав чоловік йому хлопця, і чарівник вчить його, муштрує на всі боки і навчає різних штук.

Кінчилися три роки, їде батько за сином. А чарівник показує йому три голуби.

— Вибирай, котрий з них твій син.

Голуби всі однакові, котрого вибрати? Не знає чоловік, що робити.

Приходить він додому та й розказує жінці про тих голубів. А жінка йому:

— То ти дав йому хлопця, а він хоче голуба віддати? Іди й кажи, нехай віддає хлопця!

Іде він до чарівника другий раз, а той знову показує йому три голуби.

— Подивися, котрий твій син?

І батько знову пішов додому без сина. Жінка свариться ще дужче.

Збирається він іти третій раз, і сниться йому вночі сон. Ніби каже син: «Тату, як ти прийдеш за мною і покажуть тобі три голуби, то я буду з лівого боку, і трошки тріпну крилом. Як я тріпну крилом, ти мене зразу лови і не віддавай».

Прийшов батько до чарівника, а той знову показує три голуби.

Чоловік свариться:

— Ти віддай мені сина!

— А ти пізнай, — каже йому чарівник.

Дивився, дивився чоловік на ті голуби, а один — раз! — і тріпнув крилом. Чоловік одразу вхопив його.

— Це мій син!

— Ні, це не твій син, — каже чарівник.

— Я пізнав і забираю, — сказав батько і не віддав чарівникові голуба.

Приніс він його додому, і голуб перекинувся хлопцем.

Минуло кілька днів, і не стало в них ніякої їжі. Треба десь дістати грошей на харчування. Каже син батькові:

— Тату, я перетворюся на коня, а ви ведіть мене на ярмарок і продавайте. Кажіть на ярмарку так: «Яку мій кінь виб'є копитом яму, стільки треба насипати за нього золота». Але продавайте мене тільки без вуздечки.

Повів старий коня на ярмарок. Ходять купці, але хто ж стільки золота має? Коли йде той самий чарівник. Через плече в нього торба.

— Продається кінь?

— Продається.

— Що за нього?

— Яку мій кінь виб'є копитом яму, засип золотом.

— Добре.

Кінь як почав бити, то й вибив яму по груди. Розкриває чарівник торбу, засипає яму золотом і бере коня. Але вуздечки батько не дав. Одяг чарівник на коня свою вуздечку.

Їде чарівник додому, а кінь і по землі біжить, і попід хмари летить. Летів він так, летів, а тоді як шпурне чарівника на землю! Аж порожня торба відлетіла.

Побіг кінь додому, а чарівник встав і собі пішов.

Перетворився кінь хлопцем, і живуть вони з батьком, розживаються. Але сім'я велика, і гроші минаються. Син і каже:

— Ну, тату, треба знов іти на ярмарок. Тільки дивіться, щоб не продали мене з вуздечкою.

Повів старий коня на ярмарок, але ніхто не міг його купити. Аж тут знов іде чарівник з торбою через плече. І знов продав йому батько коня. Довго торгувався чарівник, хотів і вуздечку взяти, але старий не дав.

Іде чарівник додому, стискає ногами коня. А кінь то по землі біжить, то під хмари злетить. Летів він так, летів, а тоді як шпурне чарівника на землю, аж заgrimіло. Чарівник упав, торба відлетіла, а кінь побіг додому. Перетворився він удома хлопцем і живуть вони, розживаються.

Минув час, і знову гроші минулися. Каже син татові:

— Підемо знову на ярмарок. Знов буде яма золота. Лише тільки не давайте вуздечки.

Прийшли вони на ярмарок. Коло коня купці роєм рояться. І пани, і попи — усі хочуть мати такого коня. А грошей таких не мають. Коли йде знову той чарівник. Питає за коня.

— Кінь продається, — каже батько. — Дайте за нього стільки золота, щоб була повна яма. А яму він виб'є копитом.

— Добре.

І зачав кінь бити яму. Б'є і б'є, лиш земля на всі боки летить. Забився в яму по груди. Насипав чарівник повну яму золота, а тоді й каже старому:

— Дайте мені й вуздечку.

— Ні, не дам.

— Я вам за неї ще дві пригорщі золота насиплю.

Подумав старий: «Як за дві пригорщі золота, то можна й віддати». Та й віддав вуздечку чарівникові. Одяг чарівник вуздечку на коня і поїхав. Кінь то по землі біжить, то під хмари злетить, але вирватися від чарівника не може. Приїхав чарівник додому, заводить коня у стайню, прив'язує його. Потім насипав йому казан вугілля і каже:

— Їж, вражий сину. Ти мучив мене, а тепер я тебе буду.

Замкнув стайню і пішов.

Ліг чарівник спати. А на ранок встав і йде до коня. Подивився, а коня немає. Лиш вуздечка і вугілля лежать. Чарівник розгубився і забув зачинити двері. Де кінь? А кінь перетворився горобцем, заліз у шкарубину, туди, де випав сучок, і сидить. Чарівник перетворився у шуліку і глядить

по шкарубинах, і от-от має його спіймати. А горобець раз! — і надвір. І в кущі. Шуліка за ним і почав там ловити. А він перекинувся голубом і полетів. Шуліка — за ним. Але голуб летить швидше, і шуліка ніяк його не здоганяє.

Долітають вони до моря. А там дівчина прала сорочки. Голуб перекинувся в перстень і впав коло дівчини. А дівчина підняла перстень і на палець його почепила. Шуліка перекинувся в панича і підступив до дівчини.

— Віддай перстень. То мій.

А вона не дає. Він усе «дай» і «дай», і не відходить від неї, а вона не дає. Попрала вона своє шмаття, кладе його на коромисло і йде додому, а він усе «дай». Виходить з хати її мати.

— Що там таке?

— Я, — каже дівчина, — знайшла перстень, а він причепився і хоче забрати. Каже, що це його перстень.

— То дай йому той перстень, — каже мати.

Дівчина зняла перстень з пальця і кинула на землю. А перстень перекинувся кукурудзою і розсипався по траві. Панич перекинувся в півня і давай те зерно дзьобати. Видзьобав він усе зерно. Лише одне зернятко лишилося, і з того зернятка зробилася миша. А з півня зробився кіт. Кіт — за мишею, а вона — в дірку. Забилася і сидить там.

Кіт походив, походив, а тоді перекинувся шулікою і полетів додому. А миша перекинулася в хлопця.

Повернувся син додому і каже батьку:

— Тату, погано ви мене продали. Мало душі не збувся. Нащо продали вуздечку?

І жили вони собі, і більше на ярмарок не ходили.

Про сестричку Оленку та її брата Івасика

В одному селі жили чоловік і жінка. Мали вони дівчинку Оленку і хлопчика Івасика. Добре їм жилося. Але людина ніколи не знає, що її завтра чекає. Вмерла в господаря жінка, і він оженився другим раз. Прийшла до хати не сама мачуха, а привела ще й свою доньку.

Була її донька дуже лінива, а мачуха сварлива. Пожив трохи чоловік, а далі побачив, що добра не буде, й пішов на заробітки.

Тяжко було дітям коло мачухи, коли він був удома, а тепер ще тяжче стало. Ще сонце не сходить, а мачуха будить Оленку, аби до роботи ставала. Своїй доньці теплої води наливає, а Івасик у холодній вмивається. Лінивій доньці молока свіжого дає, а Оленці — штурханців у плечі.

Поснідає лінива дівчина й знову спати в садочку лягає, а двоє сиріт цілий день працюють.

Але мачусі всього було мало і мало. Найбільше злило її, що рідна донька сохла і чорніла, а Оленка з кожним днем розквітала, як у городі ружа. І задумала вона звести дітей зі світу. Одного дня проганяє сиріт із рідного дому:

— Ідіть служити і не вертайтеся. Я не маю чим годувати нероб.

Взяла Оленка Івася за руку, заплакали й пішли у світи.

А мачуха була чарівницею. Випустила з рукава чорну ворону і наказала їй висушити всі криниці, потічки, річки й озера, куди пішли Оленка з Івасем.

Йшли сиротята, йшли, Івасик дуже втомився і захотів пити. Побачив він коров'ячий слід, а в нім дощову воду і каже:

— Я нап'юся, Оленко.

— Не пий, Івасику, бо станеш телятком.

Далі побачили свинячий слід, а в нім воду.

— Я вип'ю цю воду, — каже Івасик.

— Не пий, братчику, бо станеш поросятком.

Але зустрівся їм овечий слід з водою. І не встигла Оленка слово вимовити, як Івасик припав до нього і вмить став баранцем.

Заплакала Оленка:

— Що мені тепер з тобою робити?

Зняла з себе пояс і веде баранця за собою. А ніде нема ні села, ні води. Аж далеко-далеко

побачила палац. Підійшли вони ближче, а за палацом — сад, річка, луги і на брамі стоїть вродливий царевич. Проситься Оленка:

— Чи не взяли б ви мене на службу?

Подивився царевич, що Оленка дуже вродлива й каже:

— Чи не була б ти мені за жінку, бо я нікого не маю.

— Стану, але при одній умові, що цей баранець буде всюди зі мною. Що я буду їсти, те й він нехай їсть, де я буду спати, нехай і він там спить.

Так жили вони всі троє в добрі та гаразді. Царевич ходить на полювання, а Оленка з братом-баранцем вдома. Вона прибирає, пере, варить. Але мачуха питає чорної ворони, чи загинули діти, і чує, що живі-здорові.

Переодягається мачуха-чарівниця з донькою так, аби їх Оленка не впізнала, і разом ідуть до палацу. Царевич на полюванні, а тут сонце пече. Каже чарівниця:

— Ходімо, Оленко, купатися.

Прийшли до річки, роздягаються. А мачуха зайшла ззаду, скрутила назад руки, зв'язала осокою, до шиї камінь прив'язала й кинула Оленку у воду.

Каже чарівниця дочці:

— Тепер царевич буде твоїм чоловіком. Іди до палацу, лягай на її ліжко і чекай його.

Повертається царевич з полювання, а Оленка не зустрічає його. Входить до палацу, а вона лежить чорна, марна і з очима лютими.

— Чого ти так змарніла, Оленко?

— Я дуже хвора.

— А чим тебе рятувати?

— Заріж он того баранчика і звари мені з нього печінку і серце.

— Нехай буде так.

Пішов царевич ножа гострити, а баранець прибігає і проситься:

— Пустиме мене з річкою попрощатися.

— Біжи, попрощайся.

Прибіг Івасик-баранець до річки й просить:

— Оленко-сестричко, рятуй мене. Хочуть мене зарізати — вже ножі точать.

А ріка відповідає:

— Я тебе вже не врятую. На мені камінь лежить і руки мої зв'язані.

Прибігає баранець, а на нього вже ніж гострий чекає.

Проситься ще раз:

— Пустиме мене, царевичу, ще раз до річки, бо я ще не попрощався.

Відпустив його царевич, а сам пішов за ним. Сховався за кущ і слухає.

— Врятуй мене, Оленко, бо я вже зараз маю вмерти.

А річка відповідає Оленчиним голосом:

— Не врятую тебе, Івасику-братику, бо на грудях важкий камінь лежить і руки зв'язані.

А в цю хвилину крикнув царевич слугам нести сіті. Закинули слуги сіті в річку й витягли з води Оленку. Розв'язали руки, зняли з шиї камінь, покропили цілющою водою, і вона ожила. Питають, як так сталося. І вона розповіла про все.

Знайшли стару мачуху-чарівницю, зв'язали її разом з дочкою і кажуть:

— Прощайтеся з цим світом, прокляті.

Почали вони проситися, але царевич витяг револьвер і забив мачуху разом з донькою. Як викинули їх за браму, то все розквітло: сухі дерева, зів'ялі квіти, трава. А з баранця знов зробився Івасик.

І на цьому кінець.

Казка про Бову Королевича

Жив цар Кірбіт Вірзалович і мав собі дочку, дорослу дочку мав.

А кругом нього жили два князі, знатні князі, багаті. Одного князя, князя Гвидона, цар любив, а другого князя, князя Додона, дочка любила.

От дочка збирається заміж, а батько не хоче віддати за князя Додона, а тільки за князя Гвидона. Дочка ж любить Додона, та що вдієш, воля

батькова, як батько скаже, так і буде. Вийшла вона заміж за князя Гвидона. Рік-два прожили, народився у неї син і назвали його Бова Королевич — красень, і рік не по днях, а по часах.

От минуло три роки, став він здоровий і сильний. А мати його замислила злодійське діло — знищити свого чоловіка князя Гвидона і вийти заміж за Додона. Кірбіт Вірзалович, її батько, вже на той час помер, залишилась вона сама. Задумала злодійське діло і написала листа до князя Додона. Призвала одного гінця, дала листа і сказала:

— На! Завези князю Додону і привези мені відповідь, а ні то голова з пліч!

Взяв гінець, завіз, дав Додонові.

А вона йому пише: «Милий і дорогий мій Додон, я тебе любила і люблю. А Гвидона я не люблю, віддав мене батько силою. Я три роки терпіла, більше терпіти не можу».

Додон їй написав: «Ти підлаштуй так, щоб я міг його де-небудь знайти і вбити».

Вона зразу ж написала другого листа, призвала гінця і послала. Пише йому: «Я Гвидона вишлю в ліс».

А в старі часи такі були князівства: місто, а кругом міста проведений канал, наповнений водою, річка і на всі чотири сторони ворота і мости. Хочуть кого впустити в місто — ворота відчиняють і міст

опускають. А ні (ну, коли там нападав хто) — ворота замикаються і міст піднімається.

От вона вислала свого чоловіка. А як вона його вислала? Хитрощами! Вона було все прикидалася слабою, а коли Додон їй передав, що «візьму тебе заміж», так вона зробилась здорова й весела. А перед Гвидоном хвора. Прикликала чоловіка й сказала:

— Чоловіче мій, знаєш, у мене була ворожка й ворожила мені про мою хворобу. Загадала такі ліки: щоб ти, мій чоловік, виїхав у ліс і своїми руками вбив дике козеня, розрізав і витяг у нього серце, привіз додому і мені сам зварив. І як я його з'їм, тоді буду здорова.

Князь Гвидон нічого й не подумав лихого. Сам був мисливець. Призвав слуг, осідлали коня, взяв з собою одного провозатого, сіли верхи і помчали до лісу.

Тільки вони виїхали з двору, а вона зразу ж наказала підняти мости і замкнути всі ворота. А сама вийшла на башту (була така башта, щоб було видно кругом) і дивиться. Дивиться й дивиться, баче — чоловік поїхав у ліс, гониться там за дичиною. Коли це князь Додон з військом летить прямо туди — за Гвидоном, у ліс. А вона все дивиться. Бігали вони, поки знайшли, де Гвидон. Гвидон же тільки з одним провозатим, а у Додона сотня душ озброєних. Побачив Гвидон — давай

тікати, а ти давай ганятися за ним. Тікав Гвидон прямо до перших воріт, до першого моста. Прибіг — міст піднятий, ворота замкнені... Гайда до других! Пригнався до других, і там так. Об'їхав він кругом всього міста — всюди ворота були замкнені і мости підняті. Тоді він з розгону кинувся в річку, а Додон зверху давай стріляти. Та там і вбили його.

Зразу ж княгиня веліла відкрити ворота і спустити мости. Відчинили, мости спустили, Додон з військом урочисто в'їхав у місто, музику наперед, і почали гостювати, гулять.

А Бові Королевичу було три роки. От вони там стільки гуляли, Додон захотів побачити її сина, говорить:

— У тебе ж є син, здається, його звать Бова Королевич, як би його побачити?

Вона приказує нянькам:

— Ану ж бо, приведіть Бову Королевича!

А Бова Королевич уже почув від няньок, що мама зробила недобре діло, заховався і не схотів бачити Додона. Потім пішли няньки і мамки, почали його силою тягти, але нічого не могли зробити. Він, хоч і три роки мав, а такий міцний був, як ті богатирі. Все ж притягли його силою. Він тільки глянув раз на Додона, а потім вирвався і втік. Уже мали його знайти, Додон розсердився, відчув, знається, недовір'я пасинка, зрозумів, що він уже проти нього стоїть.

От Додон живе і все думає: «Як би знищити того Бову?»

Одного разу прокинувся і говорить жінці:

— Знаєш, що мені снилось цю ніч? Такий сон страшний, що я боюся з тобою жити. Якщо ти Бову Королевича не вб'єш, то я тебе покину. Мені снилось, що я їхав десь полем верхи, а напроти мене Бова Королевич. І як налетів на мене, то так і нашпилював списом — заколов. Я боюся, щоб цей сон не справдився, тому зведи Бову з світа, інакше я тебе покину.

Що робить? Жалко їй сина. Але ж любить Додона. От вона й говорить:

— Знаєш що, убить своїми руками, пролить кров сина — гріх, жалко. Давай я посаджу його в темницю, будем держать його без їжі, нехай він з голоду помре.

— Ну, давай!

Посадили Бову в тюрму. Сидить він там день, два... А все-таки їй жалко було сина. Призиває вона няньку, була в неї така, називалась Дівка-Чорнявка. От вона призвала Дівку-Чорнявку, дала їй хліба й до хліба і каже:

— На, увечері, як буде темно, занеси як-небудь і передай Бові Королевичу.

Взяла та нянька (а вона сильно любила Бову Королевича, хотіла його визволить) і занесла все в тюрму. Він почав просить її:

— Як будеш виходить, відчини тюремні двері і замкни ворота у двір княжого двору, то я втечу.

Вона відчинила і замкнула ворота. Вночі, як стало темно, Бова вискочив і давай тікати. Брав він путь прямо до моря. Біг він, біг, поки зморився, впав і заснув. Йшли рибалки ловити рибу і знайшли сонного хлопця. Подивилися — такий красивий, хороший хлопець.

— Давай заберем його з собою!

Забрали його і пішли до моря ловити рибу. Якраз плив корабель. Плив, плив і пристав до берега.

— Що там у вас? Риба є на продаж? — питають.

— Є! — відповідають рибалки.

Ті прийшли, як глянули на того хлопця, так і кинулися:

— Продайте нам його!

А тим рибалкам що, де гроші взять? Краще хлопця продать... Купці дали добрі гроші, і рибалки продали Бову.

Сів Бова Королевич на корабель, і попливли.

Пливли вони, пливли, поки допливли до одного міста. У тому місті княжив князь Зіндзівей Андронович. Мав дорослу дочку. А в стародавні часи так було: корабель на пристані стає біля міста, і хто там княжить, князь який, чи що, — посилає послів: «Ідіть подивіться, що на кораблі на продаж

є і що вони купують?» Знатся, торгівля. У них купувати, а своє продавати.

От так пішли люди і від князя Зіндзівея Андроновича. Прийшли на пристань і як глянули на Бову Королевича, то й забули, чого їх князь послав туди. Тільки на Бову дивились і дивились.

Як вернулись, питає князь:

— Що там є?

А вони тільки за того хлопця і розказують:

— Такий хлопець, такий хлопець, такий хлопець!

А дочка князева як почула, та:

— Гайда, поїдемо побачимо!

Зразу ж князь узяв дочку, поїхали. Як побачили Бову Королевича, то й самі забули за все. І причепилися до команди корабля:

— Продайте нам його.

Ті не хотять, а ці:

— Ні, продайте, бо арештуєм корабель.

Ну, ті вже не мали що робить, продали Бову Королевича князеві Зіндзівею Андроновичу.

От той князь із дочкою ведуть Бову Королевича до себе та й питають:

— Як тебе звать, хто ти такий, якого роду?

А він не признається, тільки каже:

— Батько мій музика, а мама прачка.

Та ці знов його випитують:

— Якого ти роду, хто ти такий, чий ти?

— Батько мій музика, а мама прачка.

— Ну, — каже князь, — якщо ти простого роду (а Бова уже виріс, стало йому п'ять років, а здоровий, як дорослий чоловік), то я тебе поставлю старшим на стайні, будеш там коням лад давати.

А він думає: «Це мені й треба, я буду собі коня шукать по своїй силі».

От побув він там на конюшні, роздивився, усе взнав, знайшов собі коня.

Почалася війна.

А раніше так бувало: коли який-небудь сусідський князь хоче взяти у другого князя заміж дочку, то присилає листа, пише:

«Дай твою дочку за мене заміж, а ні — зараз прийду і військом завоюю, заберу силою».

От присилає і до Зіндзівея Андроновича листа один князь, на прізвище Духопер. А в тім листі просить: «Віддай свою дочку за мене заміж, а якщо не віддаси, то прийду з військом, розіб'ю твоє військо, заберу твою дочку заміж силою».

От пішов князь Зіндзівей, засмутився, питає дочку:

— Що будем робить? От так і так.

Вона:

— Н-ні! Ніяк! Ніяким родом не хочу, не йду!
(А їй уже Бова сподобався. Хоча він молодий, а красивий, здоровий!)

Той Духопер як прочитав листа, що не згодна дочка йти заміж за нього, враз зібрав своє військо, прийшов, оточив місто і давай викликать — виходь на бій (викликать трубою, що називалась бараній ріг).

Зіндзівей зібрав своє військо, вийшов проти тих, а його дочка з Бовою Королевичем вилізли на башту й дивляться.

Почали битися. Раніше не було ще вогнепальної зброї, тільки руками билися, різні шаблі були, навіть сокири. Брали в руки що попало й билися.

Почали битися. Баче Бова Королевич, що вже ті війська душать ці. Він розсердився і каже:

— Я піду на поміч!

Вона не пускає:

— Куди ти підеш? Ти ще малий, чи ти битися вмієш?

— Піду!

Вона не пускає, а він виривається. Вирвався від неї силою і подався вниз. Прибіг на конюшню, кінь у нього вже є. Нема чим воювати — нема шаблі, нема меча. Була мітла така — з терну зв'язана дротом міцно. Він схопив у руки ту мітлу, сів на коня і полетів.

Як вилетів за місто, як почав тією мітлою направо і наліво: махне — так і лежать, махне — так і лежать! Пролетів напрольот те військо

Духоперове і всіх положив — зробив дорогу. Повернув коня назад і другу дорогу проклав. Ті бачать, що нема де дітися, злякались — і навітки! Ці за ними. Розбили, розігнали те військо.

Тоді вже як побачив князь Зіндзівей Андронович, що зробив Бова Королевич, хлопець, батько якого музика, а мама прачка, стрів його з музикою і питає:

— Скажи правду, хто ти такий?

— Батько мій був славний хоробрий князь Гвидон, а мама Мілітриста Кірбітовна, а я Бова Королевич.

— Ага! Он хто ти, хлопче!

Привели його з музикою.

Так минуло день-два чи й три — другий князь, ще й богатир, присилає знову листа, пише: «Віддай дочку заміж, а ні, то розіб'ю твоє військо і силою заберу».

Цей князь був богатир, і батько в нього ще був живий, сильний цар Султан Султанович. Син же називався Маркобрун Султанович. Мав він сильне військо і сам був дужий: голова в нього як пивний казан, між очима п'ятдесят сантиметрів, а очі були, як сито, здорові.

От як прислав він листа до князя Зіндзівея, то всі перелякались. Тільки одна дочка князева не злякалась, бо вже знає, що Бова Королевич — богатир над богатирями, розбив Духоперове

військо, вже вона й не боїться. Відмовила відразу й тому.

От той Маркобрун зібрав свої війська, вийшов напроти, ну куди ж там воювать?

А Бова Королевич в кладових свого князя знайшов собі богатирський меч, кінь уже в нього є.

Тільки ті війська почали цих душити, так він як узяв меч, як сів на коня, як вилетів напроти, і прямо до того князя-богатиря, та так його навпіл і розрубав. А потім почав його війська чистити, розбив, розігнав.

А в першого князя, Духопера, був дід чаклун. Уже як Бова Королевич розбив ці війська, той чаклун і каже своєму князеві:

— Знаєш що? Чим ти мене нагородиш, коли я зроблю так, що ти візьмеш дочку Зіндзівея за себе заміж?

Він каже:

— Як так? А Бова Королевич?

— Я його вишлю!

— Ну, все тобі буде, тільки зроби!

Зразу ж той чаклун написав листа до батька богатиря Маркобруна Султановича, пише:

«Цей, що дає тобі листа, — той самий, котрий убив твого сина-богатиря і розбив його військо. Візьми його і зроби з ним що хочеш».

Да... Пішов на хитрість!

Потім з тим листом пішов, уліз до князя Зіндзівея Андроновича в будинок, прямо в спальню, де князь спить, зробився чистим князем Зіндзівеєм (перевернувся на нього). І вийшов з його спальні якраз, коли всі спочивали. Виніс того листа, викликав Бову Королевича і сказав:

— На цього листа, завези до царя Султана Султановича.

Бова подумав, що його просить саме князь Зіндзівей Андронович, якому він служить. А то був чаклун.

Узяв Бова Королевич листа, свій меч, свого коня, сів і поїхав.

А той чаклун зробився пташкою і полетів уперед.

А до того царя Султана Султановича треба було їхати через пустелю. І той чаклун знав, що там буде така спека, що Бова Королевич шукатиме, де напиться води, а він його напоє сонними краплями. Той засне, а цей забере коня і меч.

Так і сталося. Полетів чаклун пташкою уперед, у пустелі знову зробився старим дідом, сів і сидить під деревом. Дерева навіть і не було, так тільки, пеньки сухі. А Бова Королевич до того вже хотів пити, що не знав, де води шукати. Дивиться — якийсь дід наче щось п'є там, він до нього. Прилетів і почав просить:

— Дідуню, я бачив, наче ви щось пили, нема у вас водички напиться?

— Є, є, синку, є!

Витягає й дає йому.

Тільки він напився (а то були сонні краплі), так відразу ж захотів спати. Зліз з коня, ліг і захропів.

Чаклун забрав у нього меч, забрав коня. Коня завів до свого князя Духопера і сказав:

— Як не віриш, от кінь Бови Королевича. У тебе на стайні хай стоїть. Тепер можеш іти, Бови нема.

А меч той узяв (він таки Бови чогось боявся), і зтяг до цього самого царя Султана Султановича в тюрму, і поклав в один куток (він знав, що Бова Королевич там буде сидіти і після цього знайде той меч).

От Бова Королевич прокинувся: коня нема й меча нема, що робити? А наказ треба виконати.

Пішов він пішки. Ішов, поки прийшов. Прийшов, приніс і подає царю Султану Султановичу листа.

Той узяв, як почитав, та як закричить:

— А-а-а!

Та до своїх слуг:

— Забрать його і на шибеницю! Він мого сина-богатиря вбив, військо моє розбив, забрать його і на шибеницю!

Відразу схопили Бову. Добре, що не закували, не зв'язали рук. Так воїни з шаблями, з мечами взяли його і повели. А шибениця була там край міста.

Вели, вели, вели. Дивиться Бова, вже край міста, вже шибениця стоїть. Думає: «Що ж це мене так карають, за що? Хто? Невже ж це сам князь мій звелів? А його дочка так мене любила... І, знаться, послали мене, щоб тут повісили... Та невже ж я дозволю, щоб мене повісили?»

Як скочив на одного воїна, як вихопив шаблю, як почав усіх рубать! Порубав усіх і давай тікати.

Тут дали знати царю Султану Султановичу, вислали знову військо, догнали Бову, схопили, привели назад.

А в Султана Султановича теж дочка була. Як побачила Бову Королевича — зараз розтанула геть! І каже своєму батькові:

— Тату, нащо вам його вішати? Вже все рівно ваш син, а мій брат не вернеться, раз він його вбив. Військо так само. А як він такий сильний богатир, візьмемо його до себе, нехай буде нас захищати, коли хто-небудь нападатиме (вона вже вирішила, що вийде за нього заміж).

Ну, цар подумав: «Нехай буде так».

— Гайда, ну, бери його до себе!

От вона взяла його до себе і почала йому щось за заміж говорити. Він як почув за заміж, та й каже:

— Я зовсім не знаю, що це таке жениться і що це таке заміж, я ще молодий, мені не до цього.

Вона побачила, що він відбивається, пішла до батька і каже:

— Візьміть, тату, і посадіть його в тюрму (не сказала «вішайте», а «в тюрму»). Вона думала: «Схожу до тюрми, як він і звідти не захоче мене взяти, скажу тоді вже батькові: «вішайте його, чорт з ним!»»

От взяли його, посадили в тюрму. Сидить він. Пішла вона до тюрми і знов питає:

— Ну, що, Бова Королевич, ти нічого не надумав? Чи не краще взяти тобі мене заміж і царювати? Зараз мій батько половину царства тобі передасть.

— Іди, — каже Бова, — до чорта зі своїм царством, зі своїм батьком!

Вона розсердилася, пішла й сказала своєму татові:

— Тату, візьміть його, повісьте к бісу!

От і послав цар військо:

— Ідіть, — каже, — заберіть його, поведіть і покарайте.

От він чує, що вже йдуть війська забирають його, — почав по тюрмі бігати, думає: «Хоч би яку-небудь палицю знайти...» Побіг. Мацнув один, другий куток, третій — знайшов меч. Дивиться —

заіржавлений, а наче схожий на його меч. А його меч називався меч-кладенець.

— Неначе мій меч-кладенець!

Подивився ще:

— Мій! Тільки що заіржавів. Як же він сюди потрапив? (А то ж чаклун затяг його).

Схопив він свій меч, сів біля дверей, чекає.

Відімкнули двері, йдуть: дзінь, дзінь.

Один тільки увійшов, а Бова:

Трр-а-ах! — зарубав.

Іде другий.

Трр-а-ах! — зарубав.

Скільки було, всіх перерубав, сам вискочив — і хода! І прямо до моря тікає.

Тут, поки царю розповіли, що сталося, Бова знову усіх перебив і тікає. Поки цар зібрав військо і вислав за ним, він добіг до моря. А біля моря якраз стояв корабель. Він ускочив на той корабель, підняв меч і закричав:

— Скоріш відпливайте, а то всіх перерубаю!

Враз корабель підняв вітрила і подався.

Тут від царя військо почало бігти, а корабель уже пішов. Бови нема...

Пливе Бова, пливе, пливе й пливе. От припливає якраз до того Духопера, де чаклун живе.

Рибалки на човнах пливуть, рибу ловлять. Він питає:

— Що це за місто?

— Це місто князя Духопера, а в нього весілля завтра буде.

— А яке весілля?

— Він Зінзівея Андроновича дочку забрав. Розбив його військо і силою забрав. І от завтра має бути весілля.

— Добре, — каже, — попав. Ну, візьміть мене на човна й вивезіть на берег. А корабель може пливати куди завгодно.

Ті взяли його в човен, вивезли на берег.

А з берега, прямо від берега до міста, ліс був сильний, треба йти через ліс.

Іде Бова Королевич тим лісом у місто побачити, де там його наречена. Іде, іде, коли назустріч дід. Дивиться — той самий чаклун, котрий у нього забрав коня й меча. Він як схопить того діда:

— Ах ти, собачий син, ти, — каже, — в мене коня й меча забрав!

Як узяв, як кинув його вгору!

Той тільки мельк-мельк — долетів угору, потім летить назад та кричить:

— Ой, злови мене, не дай вбитися! Я тобі всю правду скажу.

Він його піймав раз, здушив його, дав йому одного щигля, аж очі на лоб вискочили. І знов як кине його другий раз угору. Він знову летить і кричить:

— Злови мене, не дай убитися, я тобі все розкажу.

Він знов зловив його, придушив добре і каже:

— Ну, говори, де мій кінь?

— Стій, — каже чаклун, — я тобі раніше скажу. Бачиш, якби я за тебе не думав, мав би ти свій меч? Чий він у тебе, чи не твій?

— Мій.

— Якби за тебе не думав, хіба б я заніс тобі меч туди? А таки виходить, я не хотів, щоб тебе повісили, поклав тобі меча, щоб ти порубав ті війська, котрі тебе вішати мали.

— Правда, є меч. Ну, тепер скажи, де мій кінь?

— Твій кінь тут, у князя Духопера на стайні стоїть.

— А моя, — каже, — молода де?

— Тут, — каже, — в нього. Він завтра збирається робити весілля. От у мене є три пляшечки, я тобі дам — ти підеш і все зробиш, тільки залиш мене живим. Ось ця пляшечка, — каже, — з водою. Як умиєшся з неї — зробишся такий дід, як я, всі, подумують, що це я прийшов, чаклун. А ось ця, друга, — як умиєшся, так зробишся таким, як ти є, Бова Королевичі А ця, третя, — сонні краплі. От підеш, твоя молода зараз у саду гуляє, а князь Духопер спить. Ти підеш до неї, даси їй оцю пляшечку з сонними краплями,

признаєшся, що це ти, або скажеш, що бачив Бову, чи що. Скажеш, що як сяде вона з Духопером їсти, нехай піділлє йому цих сонних крапель, і він засне на сім діб. А ти хоч що хоч, те й роби.

От він умився з першої пляшечки і зробився дідом, таким самим, як той чаклун, і пішов. Іде, іде, дивиться — його наречена ходить, а він іде позаду та гукає:

— Подождіть, подождіть трішки, бо я заморився, я вам розкажу щось про Бову Королевича.

Як сказав «про Бову Королевича», вона відразу:

— Що? Де? Де ти чув? Де ти бачив Бову Королевича?

— Я з ним, — каже, — разом в тюрмі сидів.

— Де в тюрмі? Підійди ближче!

Він тоді підійшов, почав говорить:

— Тихо! Я сам Бова Королевич, тільки я вмився водою вашого чаклуна і зробився таким як він. На тобі ось другу пляшечку і біжи. Як сядеш з Духопером їсти, напої його цими сонними краплями, і він засне на сім діб, а ми тоді поїдемо прямо до твого тата.

Вона взяла пляшечку і пішла до Духопера. От прокинувся її «молодий», сіли їсти, почали пити. Тільки він відвернувся, вона підлила йому в склянку сонних крапель.

Він як випив, перекинувся — захропів.

Вона тоді вийшла, Бова Королевич зараз за коня (сам дідом все сидить), її попереду посадив, і помчали, їдуть, їдуть, аж раптом:

— А де ж Бова Королевич?

— Х-хе! Стій, тпру, — спинив коня.

Зараз зліз, витяг пляшечку, вмився і зробився Бовою Королевичем. Сіли і поїхали прямо до її батька, до князя Зіндзівея Андроновича.

Приїхали. Батько як побачив, з радості і плаче, і сміється...

Зараз весілля зробили, погуляли там добре.

Пожили скільки, а потім Бова Королевич говорить:

— Ну, тепер я піду розквітаюся зі своїм батьком другим, спитаю його, за що він мого батька вбив. Спитаю свою маму, де ж мій тато, а потім знов приїду сюди.

Сів Бова Королевич на коня і поїхав до своєї мами в гості. Тільки приїхав, зараз князя Додона (так, як тому й снилося) зарубав. Хотів і свою маму вбити, та вона впала на коліна, плакала й просилась.

Передала мати йому все царство. Заволодів Бова і тим, і тим царством, царствує собі, живе-поживає та добра наживає.

Царевичі Васильки

У одного царя був син. Цар був старий, тому вирішив він сина оженити і віддати йому царювання. Так і зробив. Синові присягли, і він став царювати.

Царський палац був коло моря, і молодий цар з жінкою полюбляли на човні по морю прогулюватися. Та одного разу пішла цариця до моря без чоловіка, але із служницями, і сіли вони на човен утрюх. Служниці взяли весла, управляють і їдуть. Раптом, коли трохи від'їхали від берега, човен перекинувся, і служниці потопились. А цариця перетворилася на качку і полетіла поверх води над морем.

То чарівниця човен перевернула, а сама перетворилася на царицю, прийшла до царя і каже:

— Нещастя яке трапилось! Перекинувся човен у морі, так я впливла, а служниці потонули.

От і живе цар з нею, як зі справжньою жив, — він і не здогадується, хто вона. Та куди цар не їде, його справжня жінка качкою стає і летить за ним.

Одного разу їде він широким шляхом, а вона наперед полетіла, спустилася, стала знов жінкою і народила двох синів. Поклала їм по голуб'ячому яєчку кожному під праве плече і сказала:

— Їжте, сини мої, — не заїдайте, спіть — не засинайте, пийте — не запивайте!

Обгорнула їх ковдрою і на шляху поклала.

Доїжджає цар, дивиться: щось лежить на дорозі, ковдрою обгорнуте. Під'їхали ближче і стали, бо коні далі не йдуть.

— Піди, — каже цар кучерові, — подивися, що там таке?

Схопився кучер, побіг, подивився, прибігає і доповідає:

— Це двоє діток маленьких, тільки що народжених.

Цар сам підійшов, подивився на них і каже:

— Беріть їх у коляску.

Повернувся додому, позвав священика, та й охрестив тих дітей і дав їм обом ім'я Васильки.

Ростуть вони не по годинах, а по хвилинах. За один місяць стали вони ходити, стали й говорити. На другий — стали вже й грамоті вчитися. І красиві такі дітки, що не можна на них і надивитися. Але його жінка, теперішня цариця, люто зненавиділа їх.

Якось відлучився цар з дому на троє діб у якесь місто велике, і вона знає, у який час він повернеться. Узяла вона і тих діток потруїла. Повбирала їх гарно і поклала обох на стіл.

Приїздить цар додому, доносять йому, що ті дітки, котрих знайшли на дорозі, Васильки, померли. Входить цар до кімнати і бачить, що дітки лежать на столі мертві. Узявся він за голову, заплакав.

— Чого вони вмерли? То б один, а то обидва разом?

Жінка каже:

— Хіба я винна? Вони, як попили, похворіли трохи і вмерли разом.

Зробили труну, позолотили її і зсередини, і зверху, внесли в церкву, а наступного дня, щоб поховати на цвинтарі, призвали священика.

Проситься дяк:

— Дозвольте, ваша царська величність, переночувати коло тих діток. Буду я псалтир над ними всю ніч читати.

— Читай, брате, — дозволяє цар.

Ну, і ночує дід у церкві, читає.

Коли серед ночі прибігає до нього піп і каже:

— Чого ти тут читаєш? Ходімо, в мене для тебе інша робота є!

Він не слухає, читає. Піп пішов, коли прибігає дячок за наказом попа — гнати дяка з церкви. Та він одне робить — читає!

Тут біжать три жандарми із шаблями:

— Чого ти не слухаєш? Зараз біжи до попа, бо голову тобі знімемо геть!

А він одно робить: читає, нікуди й не дивиться.

Не стало раптом того нічого. Шибочка угорі у церкві брязнула, і спускається качечка на землю.

Спустилася, стала жінкою і почала плакати над дітками своїми.

Плаче та промовляє:

— Любі дітки мої! Я ж вам яєчка дала. Я ж вам казала: їжте, їжте, сини мої — не заїдайте, спіть — не засинайте, пийте — не запивайте! А ви заїли, запили і поснули! Якби вас, діточки, не ховали ще одну ніч, то я б вас, діточки, оживила у ту ніч.

Дяк усе це чує. А вона коли плаче, то золото з очей, як сльози, сиплеться, а коли говорить, то срібло з рота дрібне випадає. Знов ударилася качечкою і в ту саму шибочку і вилетіла.

Коли розвиднилося, приходить той дяк, що читав, до царя і каже:

— Дозвольте, ваша царська величність, сказати.

— Говори, брате, — цар каже.

— Ті дітки нехай ще одну ніч у церкві побудуть.

— Ну, нехай. На тобі тисячу рублів і йди собі.

Він узяв, пішов додому, випив чаю і ліг спати.

Виспався, узяв псалтир і пішов знов у церкву. Увійшов у церкву, окреслив себе кругом і поробив хрести навкруг того круга, а сам посередині став і почав читати: бо вже знає, що буде. Читав і читав до самої глумої ночі.

Коли посеред ночі з'являється повний полк солдат та й гукають до нього, бо круга перейти не можуть:

— Геть із нашого місця!

Він одно робить, читає. Гнали, гнали, піками, шаблями махали — нічого йому не можуть зробити. Зникло це — з'явилися змії вогненні, кричать:

— Тікай! Церква горить!

А вона ніби й справді горить — огонь так і сиплеться. А він усе читає.

Зникли оці змії, з'являються чорти:

— Тікай, дяк, а то зараз підлога у пекло провалиться!

Та він не слухає нікого, усе читає.

Коли раптом зникло оце усе, і з'являється качечка. Влітає в ту саму шибочку, спускається, плаче й питає:

— Чи живлющої я вам води дістала?

Підняла головку одному, влила раз, два. Ні, не та вода, не ожили діти.

— Який жаль. Я так поспішала, що не з того колодязя води ухопила!

Засмутилася вона і вилетіла через ту саму шибочку.

Дяк узяв тоді, позмітав срібло і золото, яке качечка наплакала. Золото — в один краєчок хустинки, а срібло — у другий, у вузлик.

Йде він до царя і доповідає:

— Дозвольте, ваша царська величність, сказати?

— Говори, брате, — цар каже.

— Ті дітки нехай ще одну ніч у церкві переночують.

— Ну, нехай. На тобі тисячу рублів і йди собі. Якщо вони оживуть, я тебе нагороджу ще й не так.

Поклонився дяк, узяв гроші й пішов собі додому. Діждав третьої ночі й пішов у церкву. Круг крейдою зробив і у крузі став собі, читає. Тут настала глупа ніч. Прибігають жандарми із шаблями, із піками й кричать:

— Геть з церкви!

Він одне робить — читає.

Гнали, гнали — не вигнали. Вони й зникли. З'явилися тоді чорти.

— Тікай, — кричать. — Тікай, бо оце все у пекло провалиться!

А він собі одне робить — читає. Вони його огнем засипали — церква так і горить, і на нього самого полум'я сиплеться, а він одне робить — читає.

Гнали, гнали — не вигнали. Та й зникли чорти — хтозна-де й поділися.

І знов прилітає качечка до того вікна, де шибочка вибита. Влетіла, стала жінкою і почала плакати.

— Тепер, — каже, — я, любі мої синочки, праведної води дістала!

Підвела головку одному, потім другому, поналивала їм води в рот — вони й ожили.

— Дивіться ж, діточки мої, тепер, коли ви живі, яєчка вже не заїдайте, пийте — не запивайте і спіть — не засинайте. І нехай вам Бог помагає, а я собі уберуся.

Наказала вона так і пішла, та коли промовила: «Прощавайте», дяк схопив її за ноги. Вона стала вириватись, але він міцно тримав.

Коли півні заспівали, вона й каже:

— Тепер пусти, вже пройшов час, я тікати вже не буду.

А він не вірить і все коло неї сидить.

Прокинувся цар, о дванадцятій годині попив чаю і питає:

— Чи не було дяка?

Кажуть:

— Не було.

Цар і послав якогось там посланця, чи жандарма, чи кого ще, щоби спитати, де дяк подівся. Той посланець пішов до дяка додому, аж там кажуть, що не було його ще з церкви. Він — у церкву і, врешті, знаходить дяка.

Дяк і каже тому посланцеві:

— Іди і скажи царю, що його дітки ожили й жінка його перша тут з ними.

Посланець повернувся до царя. Каже йому, що дітки живі і жінка перша коло них. У царя чуприна вгору полізла:

— Як же то жінка? Коли жінка ж моя коло мене?

— Я не знаю, — каже посланець, — так мені дяк сказав.

— Зараз запрягай у коляску коней!

Сів і поїхав. Доїхав, вскакує в церкву — аж там і дітки, і цариця. Пізнали вони один другого, почоломкалися.

Він і питає:

— Що ж це таке?

Вона й каже:

— То все чарівниця зробила, з якою ти жив. Вона служниць згубила і мене хотіла згубити, так я перекинулася качечкою і полетіла, а вона думала, що усіх нас потопила.

Сіли вони у коляску, діток узяли. Цар одного за руку, вона другого, і поїхали додому.

Приїхали до палацу, а чарівниця, як їх побачила, отруту прийняла і відразу лопнула.

Цар увійшов:

— Приберіть її, вирийте яму на розпутті та поховайте.

І почав він знову жити зі справжньою царицею, дітками втішатися. А діточки хороші, Васильки обидва.

Живуть, хліб жують, чоботом добро возять.

Чарівна дудка

Давно воно було чи недавно, так чи не так, — тепер уже достеменно ніхто й не знає.

Ну, от розкажемо ми те, що діди розказували своїм онукам, а онуки — своїм онукам.

Жили колись в одному краю люди в згоді та в злагоді. Землі багато, всюди вільно — одне одному не заважали, а прийде до кого біда — одне одному допомагали, біду перемагали. Та ось унадився звідкілясь літати в той край страшний змій. Почав він літати, людське добро хапати, собі в зміїне лігво тягати.

Поназносив добра — дівати нікуди! Надумав тоді він собі хороми будувати. Та сам працювати і не вмів, і лінується. Не звик змій трудитися. Почав він людей ловити, у своє зміїне царство носити.

Наловить людей і примушує їх хороми будувати, глибокими ровами обкопувати, високими насипами обсіпати, густою огорожею обставляти.

А слугам своїм — цівунам та гайдукам — накази дає: людей не жаліти, бити їх, карати.

Працюють люди на змія щодень і щоночі, працюють, бідують, гірку долю проkliнають, передчасно помирають.

А змій усе нових людей хапає. Набудував він собі людською працею силу-силенну хоромів, проклав між ними дороги, наставив парканів-огорож.

Пухнуть люди з голоду, мруть, як мухи. І що далі, то гірше: нема порятунку від змія.

Та ось постарів змій, знесилів і лежить, як дохлятина, не може більше людей і їхнє добро хапати.

Тим часом змієві слуги — цівуні і гайдуки — самі панами поставали й почали із змієвих хоромів розлазитися, за людьми ганятись. І стало людям од панів ще гірше, як од одного того дохлого змія. Ніде од них не сховаєшся: заповонили вони увесь край. А щоб не бути на людей схожими, понавигадували собі пани різних нових імен та прізвищ. Хто назвав себе Вовком, хто Ведмедем або іншим звіром, хто Шулікою, Вороною, а хто якимсь деревом. От звідкіля й повелися пани Вовк, Свинський, Дубинський... Простих же людей тепер вони інакше як бидлом і не називали.

Служать люди дохлому змієві, служать панам, останнє їм віддають, а самі в голоді та в холоді за працею світа не бачать. Отак і живуть. Одні помирають, інші народжуються, а полегкості нема ніякої. І ніхто не знає, що робити, аби життя змінити.

Та ось народився у тім краю хлопчик. Був він страшенно немічний: як занепав змалку, то ніяк і видужати не може. Такий вдався кволий, що навіть пани його не чіпають, на панщину не ганяють: нікому його не треба.

Виріс він, у літа ввійшов, а все тільки з дітьми гуляє, як маленький. І назвали його люди Іванком Простачком.

Сидить Іванко Простачок узимку на печі, трісочками, мов цяцьками, грається, а влітку пісок на призьбі пересипає.

Заблукали якомсь у те село, де жив Іванко Простачок, три старці-подорожні. Куди не зайдуть — усюди порожньо, ні живої душі: усіх пани на роботу погнали. Вгледіли старці на призьбі Іванка і зайшли на його подвір'я спочити. Сіли, відпочили, люльки тютюном набили. Помацали в кишенях — та ні в кого кресала нема, щоб вогню викресати. Просьть старці в Іванка вогню. Пішов Іванко до хати, набрав з припічка жару й виніс старцям. Закурили старці люльки, подякували Іванкові і питають, що він удома робить.

— Пісок на призьбі пересипаю, — відказує Іванко. — Бо все одно, що не роби, то на панів піде.

Вислухали старці Іванка, головами покивали, потім ліри взяли та гучно заграли.

Перший раз заграли — великий розум Іванкові дали.

Другий раз заграли — талант до слова й музики дали.

Третій раз заграли — на панів у серці гнів нагнали.

Пішли старці, а Іванко відчуває, які ясні стали його думки, який гнів на панів спалахнув у серці... Заходився він за діло братись, у світ лаштуватися.

Змайстрував дудку-веселинку та так заграв, що не тільки люди — звірі й пташки заслухались.

І почав Іванко між людей ходити, на чарівній дудці грати, правду про змія та його слуг розказувати.

Почали людям очі розкриватися, побачили вони, що велика кривда на світі живе — одні панують, а інші горюють, одні багатству ліку не мають, а інші з голоду помирають.

І де не пройде Іванко, — люди там розуму од нього набираються, за вила й сокири хапаються та з лихими панами змагаються.

Думають пани, гадають, як Іванка зі світу зжити.

Почали вони військо збирати, Іванка шукати. Почують голос на сході — шасть туди. Шаблі дзвенять, списи, як ліс, стирчать, гармати, як грім, гримлять, а Іванка ніде не видно.

Спиняться пани з військом, слухають, стоять. Аж раптом чують голос на заході — Іванкова дудка грає, людей навчає, на велику битву підіймає.

Тільки луна йде-гуляє від села до села, від краю до краю.

Вдаряться пани на захід. Коні, як вихор, мчать, шаблі дзвенять, гармати стріляють, а де Іванко — не знають.

І відтоді змієвим слугам ні вдень, ні вночі нема спокою. Як тільки дудку почують, то зразу мороз у них по шкірі пройде, бо чекають вони собі лиха, як віл довбні.

Дудка ж свистить, дудка грає, луна далеко по світу лунає, людей збирає. Ту луну ні зловити, ні з гармат не вбити. Всюди вона собі шлях прокладає, ніяких кордонів не знає.

Грає дудка, грає, а прийде час — усіх панів познищує.

Чарівна капуста

Був один багатий чоловік. Він мав сина. І надумав той син стати мисливцем. Старий не дуже хотів цього. Але син таки став мисливцем. І пішов по світу. «Хочу побачити, як світ живе».

Довго він ходив і потрапив у ліс. Іде лісом, а назустріч йому бабка старенька.

— Здрастуйте, бабусю!

— Здрастуй, синку! Куди йдеш?

— Іду, бабусю, на полювання.

— Добре тобі. Ти йдеш собі на полювання, а я умираю з голоду й холоду. Їсти нема і вбратися нема в що.

А він руку в кишеню, витяг жменю золота і дав бабці. І далеко вже відійшов від неї, а вона кричить йому вслід:

— Ей, мисливцю!

Він зупинився.

— Там у лісі, — каже бабка, — є здоровенний дуб. На тім дубі страшенно б'ються ворони. Вбий одну ворону, і з неї упаде плащ. Ти той плащ візьми, а ворону розпори, витягни з неї серце і з'їж. І як після того плюнеш, то з рота вилетить золото. Скільки раз плюнеш, то все золото буде падати. А як сядеш на того плаща, то куди хочеш полетиш на нім.

Знайшов він того дуба. Справді, б'ються на нім ворони. Стрелив він в одну ворону, і зробилося так, як бабка сказала — і ворону вбив, і плащ з неї впав. Розрізав він ту ворону, узяв з неї серце, з'їв і пробує плювати. Скільки плюне — золото. Сів він на плащ, а плащ так і летить поверх лісу. Пролетів трохи хлопець і наказав: «Сідай, плащ!» Плащ опустився на землю. Узяв він плащ, закинув на плече і пішов далі. Ішов, скільки йшов, і надібав будиночок. У вікно дивляться старенька бабка і її дочка. Побачила дочка молодого мисливця, і дуже сподобався він їй.

Та баба була чарівниця. Каже вона дочці:

— Виходь і клич його в хату. Він має плащ, що на нім летіти можна, і плює золотом, бо з'їв вороняче серце.

Дівчина виходить надвір і кричить:

— Мисливцю, зайти до нас!

Він заходить, а баба каже:

— Ви йдіть з моєю дочкою в другу кімнату, а я приготую щось їсти й пити.

Заварила баба своє зілля, кличе дівчину й каже:

— Дай йому це випити, і він виплюне вороняче серце. А ти ковтни те серце сама.

Дала дівчина мисливцеві того пиття, він випив і виплюнув вороняче серце, а вона взяла та й ковтнула. Баба каже дочці:

— Є така гора, що на неї ніхто не може вилізти. На тій горі є багато золота і коштовного каміння. Скажи хлопцеві, най полетить на своєму плащі на ту гору і набере всього. І сама їдь з ним.

Хлопець знав, що воронячого серця у нього вже нема, а дівчина каже про ту гору. «Полечу», — думає він. Сідають вони з дівчиною на плащ, а баба тихо каже дочці:

— Як візьмете там, що треба, то я нашлю на нього сон, він засне, а ти сідай на той плащ і лети додому.

Так воно й було. Полетіли вони, набрали, що треба, та й баба наслала на нього сон. Захотілося мисливцеві спати. Каже він до дівчини:

— Давай ляжемо, спочинемо трохи, а тоді поїдемо до дому.

Тільки заснув, а дівчина полетіла на плащі без нього. І лишився він на тій горі.

Пробудився хлопець. Коло нього — ні дівчини, ні плаща. І злізти з гори не годен. Аж тут приходять три велетні. Подивилися на нього, і один з них каже:

— Це що за черв'як?

— Стань на нього ногою і розчави, — каже другий.

А третій сказав:

— Не треба. Лишімо його. Як він і візьме щось на нашій горі, то все одно не злізе. А як полізе вище, то, може, вітри його понесуть.

Та й пішли велетні. А він поліз на гору все вище і вище. І там зробився легкий, як пір'їна. Довго мотав ним вітер, поки не закинуло хлопця у царський город. Була ніч. Помацав він — капуста. Почав він ту капусту їсти. І перекинувся на осла. «Як я вже осел, — думає він, — то хоч наїмся цієї капусти». Та намацав ще одну головку. Як почав її їсти, то знову зробився чоловіком. Тоді взяв головку капусти, від якої ослом станеш, і головку з другої грядки, щоб можна було знов чоловіком

стати, та й іде з тою капустою до баби-чарівниці і її дочки. Та помастився сажею, щоб його не впізнали. Підходить він до їхньої хати, а баба подивилася у вікно та й каже дочці:

— Дивися, мужик іде. Біжи поклич його до хати. Побачимо, що то за один.

Дівчина вийшла й гукнула:

— Зайдіть до нас!

Мисливець зайшов, і вони не впізнали його. Баба питає:

— Звідки ви йдете й куди?

— Я ходив до такого й такого царя за капустою. Дуже хороша капуста. Я дістав її й несу своєму царю. А мій цар дуже сердитий. Як не зроблю, що він скаже, то відрубає мені голову.

Баба зацікавилася.

— Ану, покажи ту капусту.

Він показав головку капусти, що від неї ослом станеш. Баба питає:

— А можна відрубати собі шматочок?

— Можна.

Баба врубала собі тої капусти і несе на кухню. Не могла витерпіти баба і покуштувала капусти. І зразу перекинулася на ослицю. Та й не заходить у кімнату, а пішла другими дверима надвір. Дивляться люди, ходить по подвір'ю ослиця. Дівчина чекає — нема матері. Посилає вона служницю. «Подивися, чого мами так довго нема».

Заходить служниця на кухню — нема баби, лиш миска з капустою на столі стоїть. А служниця взяла й покуштувала тої капусти. Та й перекинулась теж на ослицю. І пішла та ослиця надвір. Дівчина чекає — нема ні матері, ні служниці. Пішла й вона на кухню. Та забачила той капустяний салат і покуштувала. Зробилася й дівчина ослицею. І пішла надвір.

Лишився мисливець у кімнаті один. Виходить він надвір, а три ослиці ходять по подвір'ю. Узяв він доброго бука та давай бити їх. Вигнав на дорогу і думає: «Пожену їх до мельника». Пригнав він їх до мельника і каже:

— Беріть цих трьох ослиць і годуйте їх три місяці.

— Чим же їх годувати? — питає мельник.

— Встанете рано, беріть доброго бука і дайте кожній по три буки. І їсти нічого не давайте. На обід три буки і їсти дайте, але мало. Увечері знов по три буки і їсти не давайте нічого. А я прийду за ними через три місяці.

Витяг мисливець із кишені жменю золота і дає мельникові. І мельник погодився. А мисливець повернувся у дім тої баби і живе там.

Минуло три місяці, пішов мисливець до мельника. Баба не витерпіла тих буків і вмерла. Лишилися тільки дочка й служниця. Закопали

мисливець з мельником стару ослицю, а тих двох мисливець повів до бабиного дому. І там каже:

— Ви витягли з мене вороняче серце і взяли плащ. Я буду без плаща і без золота, але вами буду орати, як кіньми.

Ослиця-дівчина просить його:

— Перекинь нас у людей. І я буду тобі за жінку, а ти мені за чоловіка. Служниця буде нам служити. Плащ твій є, і серце вороняче віддам тобі назад.

А була вона дуже гарна, та дівчина. І він хотів мати її за жінку. Узяв він тої капусти, що перекидає на людей, та дав обом, і вони знову зробилися людьми. Дівчина й каже:

— Ось твій плащ. А серце я ще дам тобі.

— Не треба. Все одно, чи плюну золотом я, чи ти. Ти — жінка моя, — сказав він.

І оженився мисливець на тій дівчині. Жили вони дуже добре. Так живуть і сьогодні, як ще не вмерли.

Чарівна ліхтарня

Не знаю, коли і де то було, лише чув я від свого діда, що жив на світі цар Чорнокнижник. Не було такої книжки, аби він не прочитав, і не було такого, аби він не знав.

Одного разу став читати нову книжку і дочитався, що в царя з неблизької землі є дуже гарна дочка, але не може вона ні за кого заміж вийти. А в другій книзі прочитав, ніби десь є така гора, що в тій горі є двері, а за тими дверима — царство, а в тім царстві схована ліхтарня, а в ліхтарні дванадцять дівчат пісень чарівних співають.

Став цар далі читати. І з третьої книги довідався, що в однієї вдови є дуже сильний син. Притулить він до тих дверей свою руку, і гора відчиниться.

Цар був хитрим і сам пішов наймати того хлопця до себе на службу. Довго йшов чи не довго, а побачив на пасовиську, як десять хлопців б'ють одного, меншого, і нічого не можуть із ним зробити.

Крикнув цар, і всі десять, як горобці, розлетілися. Залишився той, що його били.

Став цар із ним до розмови і дізнався, що зустрівся із вдовиним сином, про якого читав у книзі.

— А за що били тебе? — питає цар.

— Та я сказав їм, що колись царем буду.

Чорнокнижник на ті слова не звернув уваги, а пішов до його матері, поклонився і почав просити, аби відпустила свого сина на рік до нього на службу. Розплакалася бідна жінка:

— Та змилуйтеся, царю, якби не він, то я б давно не жила на цьому світі. Він мене, слабу, годує і доглядає.

— Не плач, жінко. Я тобі за нього стільки грошей дам, що будеш ти гарно жити, і твої внуки, і ще правнукам залишиш.

Цареві перечити не будеш. І хотіла чи не хотіла мати, але мусив син збиратися з царем у дорогу.

Пішли вони прямо до тієї гори, що в ній є двері, а за тими дверима — царство, а в тім царстві схована ліхтарня, а в ліхтарні дванадцять дівчат пісень чарівних співають.

Каже Чорнокнижник:

— Ану, приклади руку до цих дверей.

Лише торкнув хлопець двері, як вони відчинилися.

— Тепер іди туди, — каже цар, — і винеси мені ліхтарню.

Переступив хлопець поріг і стежкою пішов до такого царства, якого ще ніколи не бачив.

Йде він, іде та й бачить, що на траві сидить сивий дідо і читає книжку. То був чарівник.

Вклонився йому хлопець:

— Добрий день!

Підвів здивовано свої очі дід:

— Здоров був! Скільки я тут, то ще живої душі з того світу не було. Чого ти сюди завітав?

Хлопець тоді розповідає:

— Цар Чорнокнижник найняв мене в матері і послав сюди, аби я приніс йому ліхтарню.

Подумав дід і каже.

— Йди цією стежкою далі й побачиш столик, а на тому столику стоятиме ліхтарня. Три рази обійдеш його і тоді бери. Далі не смій іти, бо ще не час тобі. Коли повернешся до дверей, то поки не переступиш поріг, Чорнокнижникові ліхтарню не віддавай, бо лихо буде.

Подякував легінь і пішов. Скоро побачив столик, обійшов його, взяв ліхтарню і повертається назад тією ж стежкою. Дідо читає і уваги на нього не звертає.

Дійшов до дверей, доторкнувся до клямки, і двері відчинилися. Чорнокнижник скочив на ноги і каже:

— Давай ліхтарню!

— Коли я тобі віддам її, то вже звідси не вийду.

Почав Чорнокнижник кричати, а тимчасом двері зачинилися, і хлопець залишився з ліхтарнею на тому світі. Скільки не тиснув на двері, скільки не бив кулаками, але вони навіть не скрипнули. Затремтіли руки й ноги зі страху, бо не знає легінь, що йому робити. Раптом чує коло себе якийсь спів. А хто співає — не бачить.

Шукав, шукав, але нікого не знайшов і знову повернувся до ліхтарні. Побачив усередині дванадцять малесеньких дівчаток. Найкрасивіша серед тих красунь питає:

— Чого хочеш, володарю?

— Нічого не хочу, лише побачити свою маму і хату, де я народився і виріс.

Лише промовив ці слова, як звіявся вітер, двері відчинилися, і протягом винесло його разом із ліхтарнею до рідного дому.

Зраділа мати. А він подивився на неї і очам своїм не повірив — аж почорніла з жури. Чорнокнижник обманув її — не дав грошей. Тоді легінь від ліхтарні зажадав грошей.

Живуть собі щасливо син із матір'ю у рідному селі, за біду й не чують. Аж якось легінь довідався про царську дочку, що не може вийти заміж, хоч дуже-дуже гарна. Хто її хоче, того вона не хоче, а кого вона хоче, той її не хоче. Із нею хотів одружитися цар Чорнокнижник, але знав, що вона його не схоче, і вирішив дістати чарівну ліхтарню, зачарувати дівчину.

Хлопець довго не думав, вирішив і собі спробувати щастя. Попросив від ліхтарні:

— Допоможи мені посватати цареву дочку, до котрої сватався Чорнокнижник.

— Добре. Чекай.

Минає день, другий, а може, місяць, і приходять хлопцеві повістка до війська.

Взяв із собою лише ліхтарню і пішов служити. За місяць став капралом, за півроку — сержантом, а за рік був уже офіцером. І так йому добре служба йшла, що на другий рік генеральську силу мав, а на третій — став царським маршалом. А як уже він міністр, то не соромно батькові за нього свою єдину доньку віддати.

Пожилися молоді, і цар їм побудував окремий палац.

А Чорнокнижник про все вичитав, і дуже його мучила заздрість, що таке велике царство попадеться не йому, а простому вдовиному синові. Думав, думав та й придумав. Пішов до майстра і замовив багато ліхтарень. Сам переодягся за міняйла і з тими ліхтарями поїхав до міста, де живе цар. Допитався, де міністрів палац, охороні показав царський мандат, і його пропустили з ліхтарнями: казав, що це подарунок міністрові.

А міністр якраз спав, його жінка читала книжку і дуже здивувалася, як побачила в себе міняйла.

— За невелику доплату міняю ліхтарні.

Одна ліхтарня дуже сподобалася жінці міністра, і захотілось їй приємне зробити чоловікові. Дала Чорнокнижникові стару, а на те місце повісила нову.

Спить собі міністр і гадки не має, що сталося. Тимчасом Чорнокнижник вийшов за місто і наказав ліхтарні:

— Хочу, аби міністрів палац пішов під землю, а на тому місці зробилося озеро. Хай міністр з ліжком плаває посеред озера, а я з його жінкою хочу жити аж за Синім морем у ще кращому палаці.

Лише сказав це Чорнокнижник, як палацу не стало. Міністра разом із ліжком винесло на середину озера, що тут же зробилося, а царя Чорнокнижника разом із міністровою жоною понесло попід хмари аж за третє Синє море, де вже був незвичайної краси палац.

Іде вранці цар дітей своїх провідати, а там уже ні палацу, ні слуг — лише озеро, а посередині на ліжку сонний зять плаває.

Наказав цар своїм слугам притягнути міністра до берега.

Розбудили його. Питає цар, що сталося, а міністр і слова сказати не може. Стоїть, як камінь.

Почали тіло царівни шукати, але ніде не знайшли. Розсердився цар і каже:

— Говори, якою смертю хочеш загинути? Чи кіньми розірвати тебе, чи повісити?

Подумав міністр і каже:

— Та вам однаково, пресвітлий царю, чи я буду жити, чи я буду гнити. Відпустіть мене ліпше

у світ широкий, піду я шукати свою жінку, а вашу дочку.

— Добре, — відповів цар. — Аби я не чув, що ти в моїй державі! А як почую, то мої слуги розведуть із терня ватру і сплять тебе живцем.

Попрощався міністр — хоч уже й не міністр — і пішов у світ широкий. Довго ходив, аж поки в незнайомому царстві не знайшов високої гори. Дивиться він наверх, а там три чорти б'ються, аж шерсть із них летить.

Вилазить він туди і питає:

— Що ви тут не поділили?

Перестали чорти битися і дивляться на нього, бо дивно їм, як він сюди потрапив і не боїться їх.

Нарешті один з них каже:

— Як наш батько помирав, то залишив нам у спадщину три речі: шапку-невидимку, черевики-скороходи і люту шаблю, з якою можна все звоювати, що бачить око. Не встиг лише сказати, що кому належить.

— Не бийтеся, — каже міністр. — Я вас розсуджу.

— Ми вже три роки б'ємося і ніяк не можемо розсудитися, а як ти нас розсудиш?

— Бачите на он тій горі гранітну брилу?

— Бачимо, — відповідають чорти.

— Хто з вас першим добіжить туди, виріє з землі той камінь, скотить униз, а потім знову винесе

на гору і положить на місце, той візьме із цих речей те, що захоче.

Чорти зірвалися із місця і втрюх почали виривати із землі брилу, за якийсь час скотили її і вже б'ються, кому нести. Нарешті кривий чорт вхопив брилу на плече і поніс.

А наш міністр шапку на голову, шаблю до боку, черевики на ноги — і в дорогу.

Летить він попід хмари на схід і дивиться, де сісти. Аж бачить — чорти за ним женуться. Шаблю махнув направо і наліво — і голови їх повідлітали.

Був над якоюсь пустелею, коли нарешті побачив світло. Спустився коло хатинки на курячій лапці з одним вікном. Заглянув досередини. Побачив тисячолітню бабусю. Постукав і зайшов.

— Хто ти є? — питає стара баба.

— Я — прісна душа, — відповідає.

— Відколи світ світом, тут ще живої душі не було. А як ти сюди потрапив?

— Я вже сім років розшукую свою дружину і не можу знайти. Прийміть мене переночувати, а вранці я піду собі далі.

— У мене син Вітер, — відповідає стара. — Як прилетить сердитий, то погубить тебе, а мені шкода, щоб ти гинув.

— Не страшно мені помирати. Прийміть, бо я дуже втомлений.

Положила його спати, а через якийсь час летить її син Вітер.

— Впустіть, мамо, — гукає з-під вікна. — Чую, що прісна душа в нашій хаті є.

Накрила вона міністра коритом, а сама Вітра до хати впустила.

— Нема нікого, сину.

— Ні, є.

Побачила мати, що не сердитий син, і підняла корито.

— Як ти сюди забрів? — питає Вітер. — Відколи світ світом, а я Вітром, тут ще прісної душі не було.

— Я вже сім років розшукую свою дружину і не знаю, де вона.

Подивився на нього Вітер і каже:

— Твоя жона за Синім морем із царем Чорнокнижником. Хоч ти маєш три чарівні речі, але туди не доберешся, бо замерзнеш або згориш у дорозі.

Переночували, а рано-вранці Вітер каже:

— Гаразд, сідай мені на плече і полетимо.

Летять вони та летять, аж показалося Червоне море. Кипить воно, зверху сонце припікає. Почав кричати та стогнати міністр:

— Що тобі треба? — питає Вітер.

— Йой! Гину! Пече!

Дихнув холодом Вітер, і перелетіли через Червоне море. Летять понад Білим. Що знизу лютим холодом тягне, а що зверху ще холоднішим. Знову кричить міністр:

— На мені лід. Гину!

Подихав теплом Вітер, і перелетіли через Біле море. Перебралися й через Синє. Сіли просто під палацом, у якому Чорнокнижник із чужою дружиною живе.

Подякував міністр Вітрові, надів шапку-невидимку і ввійшов до палацу. І застає, як його жінка із Чорнокнижником грає у карти. Сів він коло них і дивиться, хто виграє, а хто програє.

Поки вигравав Чорнокнижник, то він нічого не робив, а як той програв, з усієї сили луснув його поза вуха.

Розлютився Чорнокнижник на міністрову жінку:

— Я тобі дав виграти, а ти ще б'єш мене!

Ще раз дістав цар поза вуха. Жінка з дива кинулась навтьоки, він — за нею. Міністр тоді ліхтарню в руки, вийшов надвір і попросив:

— Зроби так, аби цей палац пішов на дно, як мій колись. Чорнокнижник нехай плаває посеред озера на ліжку, а я хочу жити на батьківщині у такому палаці, до якого ведуть срібні мости із золотим поруччям.

Лише сказав це, як Вітер вхопив його і дружину. А на ранок вони вже були у своєму палаці.

Зайшов до палацу старий цар, втішився, святкувати свято наказав і зятеві корону передав.

Петро тоді скоренько виліз з-під ліжка, гроші зі стола в кишеню і ще до ранку був у Станіславі. Купив собі корову, пригнав додому і жив з жінкою, як в Бога за дверима. Може, ще й тепер живуть, як не повмирили.

Чарівна скрипка

Жив колись на світі бідний русин. Щоночі йому снівся син — високий, файний легінь. Але то був тільки сон. Життя минало, та ні маєтку, ні сина — сама біда в хаті.

Русин мав під горою кавалок землі, на якому навіть дурний бур'ян не хотів рости. А одного року була така засуха, що не вродило й стільки, скільки було посіяно.

Пішов русин найматися до графа, якого люди любили як сіль в оці і тернину в боці.

— Підеш молотити, — сказав граф, — а за роботу візьмеш те, що в постолі падає.

Русин погодився. Молотив цілий день, увечері прийшов додому і висипав з постолів на лаву півжмені зерна. Отак він цілий місяць махав ціпом і

приносив у постолах свій заробіток. Нарешті зсипав усе зароблене до купи, провіяв і розстелив на веретці, аби просушилося. Але позліталися голодні горобці і зерно видзьобали.

Як побачив це русин, кинув спересердя капелюха об землю і вилаявся услід горобцям:

— Смерека би вас прибила!

— Не сердься, добрий чоловіче, — ніби щось запищало у нього за спиною.

— А хто це мені радить не сердитись?

— Та я — зернина, не з'їдена горобцями.

— А де ти є?

— Та гездечки — під лопухом.

Нахилився русин, підняв прив'ялий листок лопуха і побачив золоту зернину.

— Що мені з тебе? — спитав, поклавши її собі на долоню. — Хіба тобою наситяться голодні дід і баба?

— Ти мене не їж, а посій у землю і поливай три рази на день водою з Черемошу, — відповіла золота зернина.

Русин посіяв її перед вікнами хати. Три рази на день носив воду з Черемошу, щедро поливав, але із землі нічого не сходило. Засумував старий, забідкався. Розказав про все жінці, а вона допікає:

— Тобі, чоловіче, на старість горобці в голові цвірінькають. Де то видано, де то чувано, аби

зернина вміла говорити! Як не було у нас гараздів за молодих років, то не буде і за старих.

Та одного ранку чоловік почув за вікном таку файну музику, що за серце брала. Виглянув, але нікого не побачив, тільки там, де було посіяно зернину, виросла яблуня. З її гілля звисали не яблука, а скрипки — малі й великі, з жовтуватими й зеленуватими смугами. Зачудувався чоловік, вийшов надвір, та не встиг підійти до чарівного дерева, як почув:

— Добридень, тату!

Ще більше здивувався русин, оглянувся довкола, але нікого не побачив.

— Добридень! — відповів. — Але хто мене татом називає?

— Та це я, ваш син Петрик, — почувлося, і з яблуні скочив стрункий, гейби смерічка, легінь.

— Коли ти мій син, то бери сапу, і підемо в город мандебурку сапати, — все ще не вірив чоловік своїм очам.

Петрик узяв із собою скрипку і втяв такої веселої, що сапи самі стали сапати, а мандебурка почала рости і цвісти.

— Що то за скрипка? — спитав батько.

— То така скрипка, що як погладжу зеленуваті смуги, то омолоджується добро, а як торкнусь жовтуватих старіється зло.

Не могли нарадуватися чоловік і жінка своєму синові, боялися, щоб із нього і волосинка не впала. Та Петрик дома не міг усидіти, все ходив то в ліс, то в поле, то між люди. Одної неділі він узяв скрипку і подався в село. На толоці побачив людей, які гейби танцювали, але їм не грали ні скрипка, ні цимбали. Вони тільки плексали в долоні або вдаряли топірцями об топірці. Всі були такі марні, кволі і сухі, що з вітром полетіли б.

— Що ці люди роблять? — спитав Петрик старого чоловіка.

— Весілля справляють — відповів той. — Але від тяжкої праці у графа без вітру з ніг падають. Граф сказав, що як усі вивмирають, то він привезе сюди людей із-за морських країв.

Погладив Петрик зелені смуги на своїй скрипці, утяв веселої тропотянки, що аж листя на деревах залопотіло, і люди неначе прокинулися з довгої сплячки. Зморшки на обличчях старих і молодих розгладжувались, щоки зарум'янились. Молодий і молода стали такі файні, як місяць із зірницею. Всі пустилися у веселий танець.

Цілу божу днину Петрик веселив людей. А граф вийшов на балкон свого палацу, подивився на толоку і здивувався.

На другий день наказав гайдукам позаганяти всіх до палацу. Прийшли люди, поскидали капелюхи. Граф наказав:

— Від учорашньої музики вам прибуло сили. Тож завтра беріть кияння, молоти і лопати і маєте продовбати під найближчою горою великий прохід, аби весь Черемош міг туди текти.

Взяли люди кияння, молоти, і лопати і під крики гайдуків подалися до гори. Оточили її, як мухариці, і загепали кирками, аж іскри летіли. Минали дні, тижні, місяці, доки утворився широкий прохід, куди потекли води Черемошу.

Подивився граф на те диво і сказав:

— Тепер збудуйте в середині цієї гори казковий палац з великими залами, довгими коридорами і ясними світлицями. Такого палацу не сміє бути навіть у самого цісаря. Брама палацу має бути така, що її зачинить і мала дитина, а відчинити щоб міг тільки я один на світі.

Не чули в собі русини такої сили, щоб палац побудувати. Розсердилися на музиканта. Бо доки він їх не омолодив, не давав їм граф такої страшної роботи. Рушили до хати, де жив Петрик із батьками.

— Ану, виходь на наш суд! — загукали. — Ти дав нам моці видовбати діру для ріки, а тепер лишив у біді.

А Петрик тільки-но повернувся з далеких сторін, де омолоджував добро і зістарював зло. Почувши сердиті крики, вийшов з хати і став перед людьми.

— Кажи, що маємо робити? — чулося.

— Умирати всім разом?

Петрик відповів:

— Завтра всі до одного беріть кияння, довбні, молоти, долота, лопати і починайте будувати. Я прийду і допоможу вам.

Як почули русини, що Петрик прийде, уранці посходилися до гори. Але ніхто з них не міг підняти ні молота, ні кияння. А гайдуки підганяють. Нарешті прийшов Петрик. Погладив зеленуваті смуги скрипки, приклав смичок до струн і врізав веселу коломийку — аж Черемош засміявся. Люди відразу повеселішали, зміцніли, зарум'янилися і посхоплювались на ноги. Кавалки скелі розліталися, падали в ріку. В горі з'явилися довжелезні коридори, височезні зали, широчезні комори, просторі світлиці.

Як усе було закінчено, прийшов граф. Дуже чудувався із палацу, а найбільше із брами, яку зачинила б одним мізинцем дитина, а відчинити міг тільки він.

Розсілав тоді граф людей по світу скликати гостей на весілля своєї доньки, яку посватав заморський принц. Коли гості зібралися в палаці, прийшов туди і Петрик. Як побачив його граф, то так скипів, що аж посинів.

— Як ти смів сюди прийти?! — закричав.

— Мужичьке весілля я вже бачив, а графського ще ні, — відповів Петрик.

Наказав граф слугам викинути хлопця із палацу у річку. Та Петрик погладив жовтуваті смуги скрипки, приклав смичок до струн і заграв. У палаці всі притихли, зістарілись. Граф згорбився, зігнувся, руки в нього задрижали. Не міг утриматися на ногах — сів на підлогу і почав дрімати.

Петрик вийшов за браму і зачинив її назавжди. Минули роки, брама обросла травою-муравою. Про графа ніхто більше не згадував. А про Петрика і його чарівну скрипку знають і донині. Я розповів би про нього ще більше, та в горлі пересохло.

Чарівний чобіток

За селом був маєток графині. Овдовіла вона, ніхто брати її, стару, не хотів. Жила для своєї доньки.

Служила в неї молода дівчина-сирота Марійка.

А що бог не дав сирітці маєтку, то дав файну вроду. Але та врода була схована від людей. Дні й ночі минали дівчині в роботі.

Одного разу графиня поїхала з донькою до міста на бал, а наймичка, як завжди, залишилася сама.

Чує — хтось стукає. Відчиняє двері — заходить старенька жінка. То була чарівниця.

Попросила сісти, дала повечеряти. Питає її стара, чи хотіла би вона поїхати до міста й повеселитися, там так, як графиня з донькою веселяться.

— Хотіла би, але ніхто мене між панство не пустить.

— Ти на мишей пастки розставляєш? — питає стара.

— Розставляю.

— То подивися, чи не зловилося щось.

Подивилася Марійка — є дві миші.

Чарівниця взяла їх, щось пошептала над ними, і враз із них зробилися такі коні, як змії.

Марійка так здивувалася, що слова не може вимовити.

— А гарбузи є? — питає стара.

— Є.

— То принеси.

Розрізала чарівниця гарбуз, промовила якесь слово і зробилася карета.

Тоді каже наймичці, аби вивела найбільш вгодване поросля.

Вивела надвір кнура, а стара перетворила його в кучера.

— А чи маєш ти в що одягнутися і взутися? — запитує бабуся дівчину.

— Маю.

— Принеси.

Чарівниця ще щось пошепотіла, і став одяг Марійки ніби позолоченим, а чобітки такі, що й царівна подібних не мала.

Бабуся допомогла одягнутися наймичці, посадила на карету і наказала, аби вона далі півночі не була на тій забаві. А щоб знала, коли ж та північ буде, то чарівниця відрізала від киптаря гудзик, і з нього зробився золотий годинник.

— Пам'ятай собі. Рівно опівночі коні стануть мишами, бричка — гарбузом, кучер — поросям, а годинник — гудзиком.

Кучер махнув батогом, і бричка погуркотіла до міста. Приїхала вона до того дому, і всі князі, королевичі відразу задивилися на неї. Ще такої вродливої графині тут не було.

Підходить до неї царевич і відразу запрошує танцювати. Вона танцює, а під стіною, бачить, сидить графиня з донькою, та ніхто на них навіть не дивиться.

Веселилася, танцювала, але чує: пора їхати. А царевич так її собі сподобав, що не відпускає. Вона

якось вирвалася від нього і побігла до брички. Він за нею. Каже:

— Скільки я не їжджу по балах, де не буваю, але такої красуні як ти ще не бачив.

Вона сказала кучерові їхати, але царевич підскочив до брички і зняв з ноги чобіток.

Приходить царевич додому і розповідає батькові, що бачив надзвичайно вродливу дівчину. Думає женитися, але не знає ні хто вона, ні звідки.

Наказує цар слугам:

— Візьміть чобіток, що мій син приніс, і шукайте такої дівчини, аби він придався до її ноги.

Почали слуги обходити всі багаті родини, бо бідні не мають за що на бали їздити, і зайшли до цієї графині. Дають міряти чобіток її дочці. Не підходить.

— А може, ще хтось з жінок живе з вами? — питають слуги.

— Нема більше нікого. Хіба наймичка.

— Кличте.

Приміряли слуги чобіток і в цю ж хвилину сказали збиратися і їхати з ними.

Пізнав її царевич. Хоч вона була бідною, сказав, що то його суджена і він жениться. Багачі обурились і не захотіли йти на весілля. Цар тоді сказав, аби запросили лише бідних: кривих, горбатих, голодних...